



NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Departament Środowiska

KSI.410.002.03.2016
P/16/058

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/16/058 – Zapobieganie bezdomności zwierząt
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Departament Środowiska
Kontroler	Monika Skrzypiec, główny specjalista k.p., upoważnienie do kontroli nr 96884 z dnia 4 stycznia 2016 r. (dowód: akta kontroli str. 1-2)
Jednostka kontrolowana	Powiatowy Inspektorat Weterynarii, ul. Mazowiecka 5 05-100 Nowy Dwór Mazowiecki
Kierownik jednostki kontrolowanej	Jacek Leszczyński, Powiatowy Lekarz Weterynarii (dowód: akta kontroli str. 32)

II. Ocena kontrolowanej działalności¹

Ocena ogólna

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działania Powiatowego Lekarza Weterynarii w Nowym Dworze Mazowieckim (zwanego dalej „PLW”) w badanym okresie, tj. od 1 stycznia 2014 r. do 16 marca 2016 r., w zakresie nadzoru nad schroniskami dla zwierząt i innymi miejscami, w których przebywają zwierzęta oraz nad przestrzeganiem ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt² (zwanej dalej „uoz”).

Uzasadnienie oceny ogólnej

PLW dokonywał rejestracji schronisk dla bezdomnych zwierząt po otrzymaniu zgłoszenia od podmiotów zamierzających prowadzić działalność nadzorowaną i wydawał decyzje o nadaniu weterynaryjnego numeru identyfikacyjnego. Prowadził kontrole w schroniskach dla bezdomnych zwierząt i wydawał decyzje nakazujące usunięcie uchybień, a po stwierdzeniu ich nieusunięcia, wydał zakaz prowadzenia schroniska. Ponadto prowadził kontrole innych miejsc, w których przebywały zwierzęta, a także podejmował działania w odpowiedzi na skargi i wnioski dotyczące niehumanitarnego traktowania zwierząt. W przypadkach podejrzenia popełnienia czynów karalnych PLW zawiadamiał organy ścigania, a w uzasadnionych przypadkach powiadamiał wójta właściwej gminy o konieczności wydania decyzji o odebraniu zwierząt właścicielowi. PLW współpracował z władzami samorządowymi, organizacjami społecznymi oraz lokalnymi mediami w zakresie ochrony zwierząt domowych i zapobiegania ich bezdomności.

NIK stwierdziła jednak przypadek nierzetelnego zaopiniowania przez PLW jednego z 32 gminnych programów opieki nad bezdomnymi zwierzętami oraz zapobiegania bezdomności zwierząt przekazanych do zaopiniowania w badanym okresie. NIK zwraca również uwagę, iż spośród 13 objętych badaniem decyzji administracyjnych PLW dotyczących funkcjonowania schronisk dla zwierząt jedna decyzja została

¹ Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie.

² Dz. U. z 2013 r. poz. 856 z późn. zm.

unieważniona, a jedna – uchylona przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Lekarza Weterynarii w Siedlcach (zwanego dalej „MWLW”) w związku z naruszeniem przepisów ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego³.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

Opis stanu
faktycznego

1. Nadzór nad schroniskami oraz innymi miejscami, w których przebywają zwierzęta

W badanym okresie na obszarze działania Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Nowym Dworze Mazowieckim (zwanego dalej „PIW”), obejmującym powiaty: nowodworski i legionowski, działały trzy schroniska dla bezdomnych zwierząt:

- w Józefowie przy ul. Strużańskiej 15, 05-119 Legionowo gm. Jabłonna, zarejestrowane dnia 4 sierpnia 1999 r., prowadzone przez Fundację „Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt w Józefowie”⁴ działającą pod tym samym adresem,
- w Chrcynnie 142 Gm. Nasielsk, zarejestrowane w dniu 3 marca 2003 r., prowadzone przez Fundację „Centrum Ochrony Środowiska”, ul. Dąbrowskiego 18, 05-190 Nasielsk,
- w Nowym Dworze Mazowieckim przy ul. Leśnej, 05-100 Nowy Dwór Mazowiecki, zarejestrowane w dniu 29 listopada 2011 r., prowadzone przez Fundację „Przyjaciele Braci Mniejszych”, ul. Modlińska 107B, 05-110 Jabłonna.

Schroniska w Chrcynnie i Nowym Dworze Mazowieckim posiadały nadany weterynaryjny numer identyfikacyjny, natomiast schronisko w Józefowie w okresie od 5 marca 2014 r. do 4 maja 2015 r. funkcjonowało pomimo wykreślenia z rejestru podmiotów nadzorowanych.

Rejestracja oraz nadanie weterynaryjnego numeru identyfikacyjnego następowało w drodze decyzji wydawanej przez PLW, po zgłoszeniu zamiaru prowadzenia działalności nadzorowanej przez podmiot, który założył schronisko. Zgłoszenia zawierały elementy wskazane w art. 5 ust. 3 i ust. 6 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt^{5,6} (zwanej dalej „uoz”).

(dowód: akta kontroli str. 3-17, 28-34, 108-109, 113-121, 126-128, 177, 261)

W wyniku stwierdzonych przez Inspektora weterynaryjnego do spraw ochrony zwierząt (zwanego dalej Inspektorem ds. ochrony zwierząt) podczas kontroli w schronisku dla zwierząt w Józefowie naruszeń przepisów rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowych wymagań weterynaryjnych dla prowadzenia schronisk dla zwierząt⁷ (zwanego dalej „rozporządzeniem w sprawie wymagań weterynaryjnych dla schronisk”), PLW w dniu 2 września 2011 r. decyzją nr 124/2011 zakazał Fundacji „Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt w Józefowie” prowadzenia schroniska i skreślił ją z rejestru podmiotów nadzorowanych. Fundacja „Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt w Józefowie”

³ Dz.U.2016, poz. 23.

⁴ W chwili rejestracji Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt w Józefowie było prowadzone przez Fundację „Pomoc Zwierzętom” w Józefowie, a działka, na której zlokalizowane było Schronisko, należała administracyjnie do gm. Nieporęt.

⁵ Dz.U. z 2014 r. poz. 1539 z późn. zm.

⁶ Nie dotyczy rejestracji Schroniska dla Bezdomnych Zwierząt w Józefowie, która odbyła się w 1999 r. na podstawie ustawy z dnia 24 kwietnia 1997 r. o zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, badaniu zwierząt rzeźnych i mięsa oraz o Inspekcji Weterynaryjnej (Dz.U. z 1999 r. Nr 66 poz. 752 z późn. zm.).

⁷ Dz. U. Nr 158 poz. 1657.

odwołała się od decyzji PLW do MWLW, który utrzymał decyzję PLW w mocy⁸, a następnie do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie (zwanego dalej „WSA”), a po oddaleniu skargi na decyzję MWLW przez WSA⁹, do Naczelnego Sądu Administracyjnego (NSA) i uzyskała w dniu 1 sierpnia 2013 r. sądowe postanowienie wstrzymania wykonania decyzji o zamknięciu schroniska¹⁰ do czasu rozstrzygnięcia skargi kasacyjnej przez NSA. W dniu 4 marca 2014 r. NSA odrzucił skargę kasacyjną¹¹ i tym samym decyzja zakazująca prowadzenia schroniska stała się ostateczna. W dniu 20 marca 2014 r. Fundacja „Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt w Józefowie” wystąpiła do PLW o przywrócenie weterynaryjnego numeru identyfikacyjnego. W dniu 3 kwietnia 2014 r. PLW wydał postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania administracyjnego w celu rejestracji schroniska, wskazując w uzasadnieniu, iż kontrola przeprowadzona już po ogłoszeniu sentencji wyroku, tj. w dniu 19 marca 2014 r., potwierdziła występowanie tych samych uchybień, jakie stwierdzono wcześniej i które były przedmiotem wszczętego postępowania administracyjnego zakończonego odrzuceniem skargi kasacyjnej przez NSA. Następnie MWLW, jako organ II instancji, odrzucił zażalenie Fundacji „Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt w Józefowie” w tej sprawie i podtrzymał postanowienie PLW¹². W wyniku kontroli PIW przeprowadzonych w schronisku w Józefowie w kwietniu i czerwcu 2014 r. stwierdzono, że do ww. schroniska, pomimo obowiązującego zakazu, przyjmowane były zwierzęta. Ustalono, iż w okresie od 17 marca do 16 czerwca 2015 r. do schroniska w Józefowie przyjęło 28 zwierząt (21 psów i siedem kotów).

Po stwierdzeniu tego faktu PLW przekazał w dniu 9 lipca 2014 r. do Komisariatu Policji w Jabłonninie zawiadomienie w sprawie prowadzenia nielegalnego schroniska, a w dniu 29 lipca 2014 r. przekazał Policji dodatkowe materiały w tej sprawie. Ze względu na brak działań Policji, w dniu 13 listopada 2014 r. PLW zgłosił powyższą sprawę do Prokuratury Rejonowej w Legionowie, która przekazała ją ponownie do komisariatu w Jabłonninie, kwalifikując czyn jako wykroczenie. Pismem z tego samego dnia PLW poinformował MWLW o przebiegu sprawy.

W związku z zakazem prowadzenia schroniska w Józefowie przez Fundację „Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt w Józefowie”, Fundacja „Wzajemnie Pomocni”, mieszcząca się w Wojszycach 6 gm. Pomiechówek, wystąpiła o wpisanie jej do rejestru jako podmiotu prowadzącego schronisko w Józefowie i nadanie weterynaryjnego numeru identyfikacyjnego. W dniu 16 lipca 2014 r. PLW wydał decyzję nr 107/2014 rejestrującą Fundację „Wzajemnie Pomocni”, jednak z uwagi na to, że Fundacja ta nie przejęła schroniska w Józefowie od prowadzącego je wcześniej podmiotu i nie rozpoczęła działalności nadzorowanej (w związku z czym nie było możliwe przeprowadzenie obligatoryjnej kontroli po 30 dniach od rejestracji), PLW wydał w dniu 5 września 2014 r. decyzję nr 131/2014 o skreśleniu Fundacji „Wzajemnie Pomocni” z rejestru podmiotów nadzorowanych i wycofał nadany weterynaryjny numer identyfikacyjny. Jak wyjaśnił PLW, w tym samym okresie Fundacja „Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt w Józefowie” dokonała zmian w kierownictwie schroniska oraz usunęła większość uchybień. Zdaniem PLW nowe kierownictwo dawało nadzieję na pozytywne zmiany w schronisku. W dniu 4 maja 2015 r. Wójt Gminy Jabłonna wydał decyzję nr 65/2015 zezwalającą Fundacji „Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt w Józefowie” na prowadzenie schroniska, a w dniu 25 maja 2015 r.,

⁸ Decyzją nr WIW.ZOZ.I.912.168.2011 z dnia 29 listopada 2011 r.

⁹ Wyrokiem z dnia 13 czerwca 2012 r. (sygn. akt IV SA/Wa 242/12).

¹⁰ Sygn. akt II OSK 2387/12.

¹¹ Ibid.

¹² Postanowieniem z dnia 18 kwietnia 2014 r. (znak: WIW-ZOZ-I.912.1.7.2014.AK).

na wniosek tej Fundacji z dnia 5 maja 2015 r., PLW decyzją nr 66/2015 ponownie zarejestrował ją jako podmiot prowadzący schronisko i nadał weterynaryjny numer identyfikacyjny. W wyniku kontroli przeprowadzonej w schronisku w dniu 22 czerwca 2015 r. PLW stwierdził naruszenie przepisów rozporządzenia w sprawie wymagań weterynaryjnych dla schronisk i wyznaczył terminy ich usunięcia. Zgodnie z ww. decyzją uchybienie polegające na niezachowaniu odległości 150 m od najbliższych siedzib ludzkich powinno zostać usunięte do dnia 31 stycznia 2016 r., natomiast uchybienia w postaci braków w wykazie zwierząt przebywających w schronisku i nieprzeprowadzeniu badań wody z własnego ujęcia, podawanej psom do picia, powinny zostać usunięte do dnia 10 sierpnia 2015 r. Kontrola sprawdzająca PIW przeprowadzona w dniu 14 sierpnia 2015 r. potwierdziła realizację dwóch z trzech zaleceń PIW, tj. uzupełnienie dokumentacji schroniska i przeprowadzenie badania wody.

Decyzją z dnia 29 stycznia 2016 r.¹³ MWLW stwierdził nieważność decyzji PLW nr 66/2015. W wyniku ponownego postępowania administracyjnego, w dniu 15 lutego 2016 r., Fundacja „Schronisko dla bezdomnych zwierząt w Józefowie” uzyskała kolejną decyzję o rejestracji schroniska i nadaniu weterynaryjnego numeru identyfikacyjnego¹⁴.

(dowód: akta kontroli str. 35-107, 110-112, 129-136, 150, 203-209, 274-352, 616-622)

W badanym okresie PLW prowadził kontrole we wszystkich trzech schroniskach funkcjonujących na obszarze jego działania. W 2014 r. przeprowadzono 13 kontroli, z czego sześć w schronisku w Chrcynnie, trzy w schronisku w Nowym Dworze Mazowieckim i cztery w schronisku w Józefowie, a w 2015 r. – 15 kontroli, z czego dziewięć w schronisku w Chrcynnie, dwie w schronisku w Nowym Dworze Mazowieckim i cztery w schronisku w Józefowie. Prowadzenie kontroli w schroniskach należało do zakresu obowiązków Inspektora ds. ochrony zwierząt. Kontrole były prowadzone zgodnie z Instrukcją Głównego Lekarza Weterynarii z dnia 20 maja 2011 r. w sprawie postępowania powiatowych lekarzy weterynarii przy przeprowadzaniu kontroli schronisk dla zwierząt¹⁵. Prowadzono kontrole planowe, sprawdzające (w celu sprawdzenia wykonania zaleceń pokontrolnych) oraz doraźne (skargowe, interwencyjne lub na wniosek MWIW). Obejmowały one m.in. sprawdzenie stanu technicznego i sanitarnego schroniska, warunków bytowania i dobrostanu zwierząt, zapewnienia opieki, w tym opieki weterynaryjnej, prowadzenia profilaktyki zdrowotnej, prowadzenia dokumentacji, przygotowania schronisk do zimy oraz warunków zapewnianych psom podczas upałów, stanu liczebnego i struktury wiekowej zwierząt oraz analizę przyczyn padnięć i eutanazji zwierząt.

Wśród uchybień stwierdzonych przez Inspektora weterynaryjnego podczas kontroli schronisk, poza opisanymi wyżej nieprawidłowościami w schronisku w Józefowie, były także następujące uchybienia stwierdzone w schronisku w Chrcynnie, dotyczące:

- przypadków wydawania psów do adopcji przed upływem kwarantanny oraz niskiego poziomu sterylizacji/ kastracji zwierząt przyjętych do schroniska (kontrola w dniu 11 kwietnia 2014 r.); w dniu 18 kwietnia 2014 r. PLW wydał decyzję nr 2/2014, nakazującą Fundacji „Centrum Ochrony Środowiska” niezwłoczne usunięcie ww. uchybień.

¹³ Znak: WIW-ZOZ-I.912.2.29.2015.AŁ.

¹⁴ Decyzja Nr 4/2016.

¹⁵ Instrukcja Nr GIWz.420/AW – 32/11.

Z uzasadnienia ww. decyzji wynikało, że od początku 2014 r. do dnia kontroli PIW, do schroniska przyjęto 42 psy, a wysterylizowano lub wykastrowano 12 z nich. MWLW decyzją z dnia 6 czerwca 2014 r. uchylił w całości ww. decyzję PLW.

Ponowne postępowanie administracyjne PLW w sprawie uchybień w schronisku w Chrcynnie zostało umorzone decyzją nr 8/2015 z dnia 16 stycznia 2015 r. ze względu na stwierdzony w toku kontroli PIW¹⁶ wzrost liczby zabiegów sterylizacji i kastracji zwierząt przyjmowanych do schroniska i niewydawanie zwierząt do adopcji przed zakończeniem kwarantanny.

- stanu technicznego podłogi dwóch boksów (kontrola w dniu 29 września 2014 r.).

W tej sprawie Inspektor weterynaryjny wydał podmiotowi prowadzącemu schronisko zalecenia usunięcia uchybień; do czasu następnej kontroli, tj. do 2 grudnia 2014 r., ww. uchybienia zostały usunięte.

(dowód: akta kontroli str. 18-27, 35-107, 122-125, 129-141, 196-202, 269-273, 387-519, 623-632)

W kwestii konfrontowania danych dotyczących zwierząt przyjętych do schronisk z danymi z gmin o liczbie zwierząt wyłapanych, w dniu 16 marca 2016 r. PLW wyjaśnił co następuje: *„Nie zasięgałem informacji na ten temat bezpośrednio w gminach, natomiast podczas kontroli prowadzonych w schroniskach były sprawdzane rejestry zwierząt prowadzone dla poszczególnych gmin (zawierające informacje o psach dostarczonych z terenu tych gmin), a następnie były porównywane z dokumentami dołączanymi do faktur wystawianych przez schroniska gminom, zawierającymi potwierdzenie przyjęcia określonej liczby psów do schroniska. Od trzech lat praktykujemy także wspólne kontrole z przedstawicielami niektórych gmin (np. gm. Nasielsk, Nieporęt, Jabłonna, Serock). Przedstawiciele tych gmin interesują się losem psów pochodzących z ich terenu, a będących pod opieką schronisk.”*

(dowód: akta kontroli str. 174-176)

W sprawie nadzoru nad takimi podmiotami jak hotele, przytuliska i pensjonaty dla zwierząt, w dniu 29 lutego 2016 r. PLW wyjaśnił, że dokładna liczba takich podmiotów nie jest znana, a informacje o nich często nie są dostępne w Internecie, jednak podkreślił, że skala ich występowania na terenie powiatu legionowskiego i nowodworskiego była niewielka. Ponadto PLW wyjaśnił, iż brak jest precyzyjnych przepisów regulujących ww. działalność, w tym wymagań weterynaryjnych. PIW nie dysponuje środkami prawnymi umożliwiającymi wstęp jego przedstawicieli na teren prywatnych posesji bez podstawy prawnej, jaką stanowi np. udokumentowane znęcanie się nad zwierzętami, oraz bez obecności organów ścigania. Niemniej w miarę posiadanej wiedzy, przedstawiciele PIW prowadzili lustracje tych miejsc pod względem dobrostanu zwierząt. Niektóre podmioty same zgłosiły do PLW fakt prowadzenia działalności (np. właściciel hotelu, zwierząt, hodowli i przytulisk prowadzonych przez lekarzy weterynarii) i wyraziły zgodę na przeprowadzenie lustracji, jednak w większości przypadków PLW uzyskiwał informacje o istnieniu miejsc, w których przebywały zwierzęta (np. prywatnych posesji lub gospodarstw rolnych), ze skarg i wniosków wpływających do PIW. W każdej z takich spraw PLW podejmował niezbędne działania, korzystając w razie konieczności z pomocy Straży Miejskiej lub Policji.

(dowód: akta kontroli str. 163-166, 551-573, 579-589)

¹⁶ Z dnia 23 czerwca 2014 r., 29 września 2014 r. i 2 lutego 2014 r.

PLW wyjaśnił, iż na terenie powiatów leżących w obszarze działania PIW nie było podmiotów utrzymujących zwierzęta, niebędących schroniskami, a odpowiadających swoim charakterem schroniskom, poza wyżej opisanym przypadkiem schroniska w Józefowie, które okresowo miało zakaz prowadzenia działalności i w stosunku do którego PLW podejmował stosowne działania.

W swoich wyjaśnieniach PLW wskazał ponadto, że sprawowanie nadzoru nad schroniskami i innymi podmiotami, w których przebywają zwierzęta dodatkowo utrudniają:

- brak precyzyjnych przepisów określających warunki przetrzymywania zwierząt w schroniskach (m.in. dotyczących powierzchni przypadającej na jednego psa, wymagań dot. legowisk, brak wymogu dot. zapewnienia pawilonu ogrzewanego dla suk ze szczeniętami, szceniąt oraz zwierząt starszych i chorych, nieuregulowanie kwestii długości i przebiegu kwarantanny oraz planu profilaktyki zdrowotnej). PLW wskazał, iż w takich przypadkach on i pracownicy PIW posługiwali się innymi, bardziej precyzyjnymi przepisami, np. dotyczącymi zwierząt laboratoryjnych, które to przepisy nie mogą jednak stanowić podstawy prawnej do egzekwowania minimalnych warunków utrzymania zwierząt w schroniskach;
- obowiązujące przepisy dotyczące rejestracji podmiotów prowadzących schroniska, zobowiązujące powiatowego lekarza weterynarii do zarejestrowania podmiotu po zgłoszeniu, bez uprzedniej kontroli. W opinii PLW wydanie decyzji rejestrującej powinno nastąpić dopiero po wydaniu przez wójta właściwej terytorialnie gminy decyzji zezwalającej na prowadzenie schroniska i stwierdzeniu spełnienia przez dany podmiot wymagań weterynaryjnych dla prowadzenia schronisk dla zwierząt;
- brak określenia przez ustawodawcę, na czym powinno polegać współdziałanie Inspekcji Weterynaryjnej z organizacjami społecznymi, co stwarza pole do konfliktów i nadmiernego ingerowania w pracę Inspekcji. W opinii PLW część organizacji społecznych, których celem statutowym jest ochrona zwierząt, nie realizuje w sposób właściwy swoich statutowych założeń, skupiając się na pełnieniu funkcji kontrolnej, kosztem realnej pomocy na rzecz bezdomnych zwierząt.

(dowód: akta kontroli str. 174-176)

W badanym okresie PIW prowadził także kontrole podmiotów prowadzących działalność polegającą na odławianiu bezdomnych zwierząt i ich transporcie do schroniska w zakresie pojazdów wykorzystywanych do transportu odłowionych zwierząt. Na obszarze działania PIW działało pięć takich podmiotów: PPHU TeziVet Gabinet Weterynaryjny w Nasielsku, Przedsiębiorstwo BLIZZARD w Błedowie gm. Pomiechówek, Gabinet Weterynaryjny w Serocku, Fundacja „Przyjaciele Braci Mniejszych” w Jabłonie oraz Fundacja „Centrum Ochrony Środowiska” w Nasielsku. Kontrole PIW potwierdziły posiadanie przez wszystkie ww. podmioty pojazdów przystosowanych do transportu zwierząt.

Cztery z ww. podmiotów zostały, zgodnie z instrukcją Głównego Lekarza Weterynarii (zwanego dalej „GLW”) z 7 października 2011 r.¹⁷, wpisane do rejestru podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną, nadano im weterynaryjne numery identyfikacyjne, a także świadectwa „Typ 1”, zgodne

¹⁷ Instrukcja Nr GIWz.429/AW-62/11 w sprawie postępowania powiatowych lekarzy weterynarii przy: zatwierdzaniu przewoźników oraz środków transportu drogowego wykorzystywanych do przewozu zwierząt, kontroli przewoźników, przeprowadzaniu kontroli wykonywania transportu drogowego zwierząt pod względem ich dobrostanu oraz w sprawie raportowania z przeprowadzonych w tym zakresie kontroli.

z art. 10 ust. 1 2 rozporządzenia Rady (WE) Nr 1/2005 z dnia 22 grudnia 2004 r.¹⁸. Natomiast jeden podmiot (tj. Fundacja „Centrum Ochrony Środowiska”) posiadał pozytywną opinię PLW potwierdzającą przeszkolenie osoby odławiającej zwierzęta przez lekarza weterynarii w zakresie prowadzonej działalności, wyposażenia w odpowiedni sprzęt oraz środek transportu przystosowany do przewozu psów, wydaną w dniu 14 kwietnia 2008 r., tj. przed wejściem w życie ww. Instrukcji GLW.

(dowód: akta kontroli str. 210-222, 633)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

Uwagi dotyczące
badanej działalności

NIK zwraca uwagę na fakt stwierdzenia przez MWLW naruszeń przepisów kpa w dwóch postępowaniach administracyjnych prowadzonych przez PLW. W związku ze stwierdzonymi naruszeniami MWLW:

- uchylił w całości zaskarżoną przez Fundację „Centrum Ochrony Środowiska” decyzję PLW nr 52/2014 z dnia 18 kwietnia 2014 r. (nakazującą ww. Fundacji niezwłoczne usunięcie uchybień polegających na wydawaniu psów do adopcji przed upływem kwarantanny oraz niskim poziomie sterylizacji/ kastracji zwierząt przyjętych do schroniska) i przekazał sprawę do ponownego rozpatrzenia przez organ I instancji (tj. PLW). MWLW w uzasadnieniu swojej decyzji stwierdził, iż analiza akt postępowania ujawniła istotne braki w przeprowadzonym przez PLW postępowaniu wyjaśniającym, polegające m.in. na tym, że: podczas kontroli PIW w schronisku nie ustalono, czy 30 psów przyjętych do schroniska od początku 2014 r. i niepoddanych zabiegowi sterylizacji lub kastracji mogło podlegać takim zabiegom (tj. czy w ich przypadku nie istniały np. przeciwwskazania ze względu na stan zdrowia i/lub wiek), a także, że PIW wysłał ww. decyzję w tym samym dniu (tj. 22 kwietnia 2014 r.), w którym doręczono stronie (tj. Fundacji „Centrum Ochrony Środowiska”) postanowienie o wszczęciu postępowania, co pozbawiło stronę czynnego w nim udziału, a co za tym idzie, szeregu uprawnień, jakie jej przysługiwały.

W kwestii nieustalenia ewentualnych przeciwwskazań do sterylizacji/ kastracji 30 zwierząt PLW wyjaśnił, iż w celu głębszej analizy tych przypadków konieczne byłoby przeprowadzenie badań klinicznych zwierząt, co nie było możliwe z powodu licznych obowiązków spoczywających na Inspektorze ds. ochrony zwierząt (polegających m.in. na przeprowadzeniu 159 kontroli różnych podmiotów w 2014 r., reagowaniu na skargi i wnioski oraz udostępnianiu informacji publicznej w zakresie dobrostanu zwierząt, prowadzeniu obowiązkowej sprawozdawczości, a także pełnieniu zastępstw w przypadku nieobecności pracowników innych działów).

W sprawie niezapewnienia uprawnień stronie postępowania PLW wyjaśnił, iż postanowienie o wszczęciu postępowania zostało przesłane do Fundacji „Centrum Ochrony Środowiska” w dniu 16 kwietnia 2014 r., a decyzja administracyjna nr 52/2014 – w dniu 22 kwietnia 2014 r. Zakładał on, że odstępując czasu, jaki dzielił wysyłkę obu dokumentów, powinien być wystarczający, zwłaszcza, że strona miała wcześniej możliwość zapoznania się z informacją o stwierdzonych uchybieniach i zamiarze wszczęcia przez PLW postępowania, gdyż informacja ta znalazła się w protokole kontroli, który strona podpisała nie zgłaszając uwag. PLW dodał, iż przed wysyłką ww. decyzji nie upewnił się, czy wcześniejsze pismo (tj. postanowienie) zostało skutecznie doręczone.

¹⁸ Dz. Urz. UE L Nr 3 z dnia 5 stycznia 2005 r., str. 1.

Z nieznanymi mu powodów oba dokumenty zostały odebrane przez stronę tego samego dnia, co zostało wykorzystane w odwołaniu wniesionym przez nią do MWLW. PLW nadmienił, iż PIW nie posiada radcy prawnego, który jest potrzebny aby doradzać m.in. w sprawie trybu prowadzenia postępowania administracyjnego i opiniowania projektów decyzji administracyjnych, ponieważ nie zostały mu przydzielone środki na ten cel, a ich wygosparowanie z własnych funduszy PIW przy szczupłym budżecie i niskich płacach pracowników Inspektoratu nie było możliwe.

- stwierdził nieważność decyzji PLW nr 66/2015; w uzasadnieniu swojej decyzji MWLW wskazał, iż PLW wydał ww. decyzję o nadaniu weterynaryjnego numeru identyfikacji zawierającego kod 86 przewidziany dla podmiotów, które zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 października 2008 r. w sprawie sposobu ustalania weterynaryjnego numeru identyfikacyjnego¹⁹, wykorzystują uboczne produkty pochodzenia zwierzęcego, nie nadając jednocześnie stronie uprawnień, o których mowa w ww. rozporządzeniu.

Jako bezpośrednią przyczynę takiego stanu rzeczy, tj. wskazania uprawnień strony jedynie w uzasadnieniu decyzji, nie zaś w samej sentencji, PLW podał niedopatrzenie. Ponadto powołał się na wcześniejsze wyjaśnienia dotyczące braku możliwości skorzystania z pomocy radcy prawnego w zakresie opiniowania projektów decyzji administracyjnych.

(dowód: akta kontroli str. 73-88, 92-95, 167-170, 174-176, 623-632)

Ocena częściowa

Najwyższa Izba Kontroli ocenia pozytywnie działalność kontrolowanej jednostki w zbadanym zakresie.

2. Nadzór nad przestrzeganiem ustawy o ochronie zwierząt w zakresie zwierząt domowych

W okresie od dnia 1 stycznia 2014 r. do dnia 25 stycznia 2016 r. do PIW wpłynęło łącznie 37 skarg i wniosków dotyczących stanu utrzymania zwierząt, sposobu ich traktowania lub warunków, w jakich przebywały. Skargi i wnioski wpływały od obywateli, instytucji (w tym Głównego Lekarza Weterynarii, Powiatowych Lekarzy Weterynarii: w Makowie Mazowieckim i Warszawie, MWIW, Urzędów Miasta: Legionowo i Serock, Urzędów Gminy: Leoncin i Wieliszew, Powiatowej Komendy Policji w Legionowie, Komisariatów Policji w Czosnowie i Jabłonie, Straży Miejskiej w Nowym Dworze Mazowieckim oraz Państwowej Powiatowej Inspekcji Sanitarnej w Legionowie) i organizacji społecznych (Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami, Polskiej Federacji Felinologicznej Felis Polonia, Fundacji Międzynarodowego Ruchu na rzecz Zwierząt „VIVA” oraz Fundacji „Jamniki Niczyje”). Wszystkie sytuacje przedstawione w skargach i wnioskach zostały sprawdzone przez Inspektora ds. ochrony zwierząt, a zwierzęta i miejsca ich pobytu poddano oględzinom. Za niezasadne PLW uznał 17 skarg. W dwóch przypadkach PLW przeprowadził wspólne interwencje z Policją i Strażą Miejską, w jednej sprawie wydał decyzję administracyjną, w siedmiu przypadkach złożył zawiadomienia do organów ścigania lub przekazał tym organom materiały dotyczące toczących się postępowań, w sześciu sprawach wydał zalecenia dotyczące dalszego postępowania ze zwierzętami, w trzech kolejnych – wystąpił o podjęcie odpowiednich działań przez wójta właściwej gminy, a w jednej sprawie – przekazał wyniki kontroli Głównemu Lekarzowi Weterynarii.

¹⁹ Dz.U. Nr 193 poz. 1193 z późn. zm.

Przykładem reagowania na skargi i doniesienia medialne dotyczące niehumanitarnego traktowania zwierząt lub złych warunków ich bytowania było m.in.:

- podejmowanie przez PLW działań w sprawie dużej liczby psów (od 99 do 120) przebywających na prywatnej posesji w Pomiechówku; w badanym okresie PLW kontynuował działania z lat poprzednich zmierzające do rozwiązania problemu, który doprowadził do konfliktu pomiędzy właścicielką posesji i okolicznymi mieszkańcami, tj. m.in. uczestniczył w styczniu 2014 r. w spotkaniu w Urzędzie Gminy Pomiechówek poświęconym tej sprawie, przeprowadził dwie kontrole w zakresie przestrzegania przepisów uoz i uozz, a w dniu 11 lipca 2014 r. wystąpił do Wójta Gminy Pomiechówek z wnioskiem o czasowe odebranie właścicielce połowy zwierząt z powodu zbyt dużego ich zagęszczenia; Wójt decyzją nr 56/2015 z dnia 7 kwietnia 2015 r. odmówił odebrania zwierząt;
- przeprowadzenie wspólnej interwencji wraz z Policją w Czosnowie, zakończonej wnioskiem do Wójta Czosnowa o odebranie w trybie natychmiastowym psów z uwagi na zagrożenie ich zdrowia i życia,
- wycofanie w drodze decyzji licencji przewoźnika za naruszenie zasad dobrostanu w transporcie bydła,
- złożenie wniosku do Wójta Gminy Nieporęt o wydanie decyzji nakazującej poprawę warunków utrzymania bydła oraz nałożenie mandatu karnego (Wójt skierował sprawę do sądu),
- przeprowadzenie wspólnej interwencji ze Strażą miejską i złożenie wniosku do Burmistrza Nowego Dworu Mazowieckiego o odebranie drobiu z uwagi na złe warunki, w jakich przebywały zwierzęta (stan rażącego niechlujstwa, brak wody, pożywienia, schronienia) oraz przekazanie Policji materiałów dot. ww. sprawy w związku z prowadzonym postępowaniem o znęcanie się nad zwierzętami,
- wystąpienie do Wójta Gminy Jabłonna o pomoc mieszkańcom w przeprowadzeniu sterylizacji i kastracji wolno żyjących kotów oraz do Burmistrza Legionowa o pomoc w sterylizacji kotów należących do jednej z mieszkańek,
- powiadomienie Wójta Gminy Nieporęt o niewłaściwych warunkach utrzymania bydła w gospodarstwie rolnym na terenie tej gminy oraz wystąpienie o powołanie wspólnej komisji celem przeprowadzenia kontroli i dalszego postępowania; w sprawie tej, będącej przedmiotem trzech skarg w czasie trwania kontroli prowadzone były wspólne działania Burmistrza Legionowa i PLW,
- zobowiązanie właścicieli zwierząt do zapewnienia im pomocy weterynaryjnej (w dwóch przypadkach) oraz przeprowadzenia szczepień kotów przeciw chorobom zakaźnym (w jednym przypadku),
- przeprowadzenie łącznie pięciu kontroli w schronisku w Chrcynnie w związku z wpływającymi do PIW skargami i wnioskami. W wyniku kontroli trzy skargi/wnioski uznano za bezzasadne. W wyniku jednej skargi PLW wydał opisaną wyżej decyzję nr 52/2014, jedna sytuacja opisana w skardze, dotycząca zagryzienia psa mieszańca husky, potwierdziła się (z uzyskanych w toku kontroli PIW wyjaśnień wynikało, iż pies przedostał się przez przegrodę do sąsiedniego boksu, gdzie został pogryziony przez inne psy, a następnie padł w wyniku ran kłasnanych). Natomiast w przypadku innej skargi dotyczącej zagryzienia psa kontrola PIW wykazała, że faktycznie jeden pies został poszkodowany w wyniku pogryzienia i był z tego powodu leczony, ale incydent nie zakończył się śmiercią psa.

(dowód: akta kontroli str. 129-132, 156-157, 257-260, 520-573, 577-615)

W badanym okresie od 1 stycznia 2014 r. do 11 marca 2016 r. pracownicy PIW udzielili 55 odpowiedzi na wnioski o udostępnienie informacji publicznej w zakresie ochrony zwierząt, z czego 53 odpowiedzi dotyczyły funkcjonowania schronisk dla zwierząt, jedna – posiadania zezwolenia na handel bydłem i jedna – gminnego programu opieki nad bezdomnymi zwierzętami oraz zapobiegania bezdomności zwierząt.

(dowód: akta kontroli str. 142-145, 253-260)

PLW analizował sygnały dotyczące niehumanitarnego traktowania zwierząt zamieszczane w prasie i Internecie, a następnie uwzględniał je podczas planowania kontroli PIW. Współdziałał również z lokalnymi mediami, wielokrotnie odpowiadając na wnioski o udzielenie informacji publicznej.

(dowód: akta kontroli str. 129-132)

W 2014 r. do PIW wpłynęły projekty gminnych programów opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt (zw. dalej programami) 10 spośród 11 gmin należących do obszaru działania PIW (wpłynęły projekty programów dla M. Legionowa, M. Nieporęt, M. i Gm. Serock, Gm. Wieliszew, Gm. Czosnów, Gm. Leoncin, M. Nasielska, M. Nowego Dworu Maz., Gm. Pomiechówek oraz M. i Gm. Zakroczym, nie wpłynął natomiast projekt programu gminy Jabłonna).

Siedem projektów programów na 2014 r. PLW zaopiniował pozytywnie, a trzy projekty – pozytywnie z zastrzeżeniami. Zastrzeżenia dotyczyły nieuwzględnienia w projektach programów niektórych elementów wymaganych przepisami art. 11a uoz, tj. niewskazania w nich..

- podmiotu odpowiedzialnego za odławianie bezdomnych zwierząt,
- gospodarstwa rolnego, które zapewni miejsca dla odebranych właścicielom lub bezdomnych zwierząt gospodarskich.

Ponadto PLW w opiniach do projektów programów zwracał uwagę na potrzebę zapewnienia pomocy weterynaryjnej zwierzętom dzikim poszkodowanym w zdarzeniach drogowych. W opiniach do programów wskazano na konieczność uzupełnienia ww. braków.

W 2015 r. do PIW wpłynęły projekty programów ze wszystkich 11 gmin należących do obszaru jego działania, z czego trzy PLW zaopiniował pozytywnie, a siedem – pozytywnie z zastrzeżeniami. W zastrzeżeniach wskazano na konieczność skorygowania programów, aby były one zgodne z wymogami uoz, poprzez:

- podanie lub uzupełnienie danych podmiotu świadczącego całodobową opiekę weterynaryjną oraz zakresu świadczonych usług,
- uzupełnienie danych dotyczących gospodarstwa, które zapewni miejsca dla odebranych właścicielom lub bezdomnych zwierząt gospodarskich,
- usunięcie nieprawidłowości polegającej na wskazaniu w programie podmiotu odpowiedzialnego za odławianie bezdomnych zwierząt, który nie posiadał licencji przewoźnika i nie dysponował pojazdem dopuszczonym przez PLW do transportu odłowionych zwierząt, jak również nie posiadał dla tego zakresu działalności weterynaryjnego numeru rejestracyjnego. Zgodnie z opinią PLW podpisanie umowy na odławianie powinno nastąpić po spełnieniu przez podmiot ww. wymagań prawnych,
- rozszerzenie zapisów umów zawieranych z lekarzami weterynarii na udzielanie pomocy zwierzętom bezdomnym poszkodowanym

w zdarzeniach drogowych o udzielanie pomocy weterynaryjnej zwierzętom dzikim poszkodowanym w tych zdarzeniach.

W 2016 r. do PIW wpłynęły projekty programów ze wszystkich 11 gmin należących do obszaru jego działania, z czego jeden projekt (dot. Gm. Wieliszew) PLW zaopiniował pozytywnie, a pozostałe 10 – pozytywnie z zastrzeżeniami. PLW zwrócił uwagę na konieczność wskazania w programach: podmiotu odławiającego bezdomne zwierzęta (w dwóch przypadkach), schroniska dla bezdomnych zwierząt (w jednym przypadku) i gospodarstwa, które zapewni miejsca dla odebranych właścicielom lub bezdomnych zwierząt gospodarskich (w jednym przypadku). Organy gmin powiadomiły PLW o uzupełnieniu tych danych. Ponadto, podobnie jak w poprzednich latach, w opiniach do projektów programów, PLW zwracał uwagę na konieczność zapewnienia przez gminy opieki weterynaryjnej zwierzętom dzikim poszkodowanym w zdarzeniach drogowych.

W sprawie otrzymywania informacji zwrotnych z gmin, PLW wyjaśnił, co następuje: *„Z większości gmin otrzymywałem informację zwrotną potwierdzającą uwzględnienie uwag zgłoszonych przeze mnie do gminnych programów opieki nad bezdomnymi zwierzętami oraz zapobiegania bezdomności zwierząt. W 2014 r. otrzymałem odpowiedzi dotyczące uwzględnienia uwag do programów ze wszystkich trzech gmin, do których je skierowałem. W 2015 r. nie otrzymałem odpowiedzi na zgłoszone uwagi do programów z gmin Jabłonna, Pomiechówek i Zakroczym. Nieuwzględnienie tych uwag nie skutkowało istotnym naruszeniem prawa, ponieważ we wszystkich przypadkach uwaga dotyczyła ujęcia w programie obowiązku rozszerzenia umowy z lekarzem weterynarii o zapis dotyczący pomocy zwierzętom dzikim poszkodowanym w zdarzeniach drogowych, a nie istnieje podstawa prawna, aby PLW mógł żądać umieszczenia takiego zapisu w programach. Jednakże każdorazowo przekazuję taką uwagę do programów, ponieważ na gminach spoczywa obowiązek zapewnienia takiej pomocy wynikający art. 6 ust. 1 pkt 3 oraz art. 33 ust. 1a, 3 i 4 uoz”.*

W badanym okresie PLW terminowo opiniował projekty gminnych programów opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt.

(dowód: akta kontroli str. 146-150, 174, 176, 223-236, 263, 634-635)

PLW współpracował z Towarzystwem Opieki nad Zwierzętami (TOZ), przeprowadzając na wniosek tej organizacji trzy kontrole interwencyjne w zakresie warunków bytowania zwierząt domowych, za co w dniu 14 grudnia 2015 r. otrzymał pisemne podziękowanie Krajowego Inspektora TOZ. Ponadto PLW współdziałał z władzami samorządowymi i innymi instytucjami (w tym m.in. z Burmistrzem Miasta i Gminy Nasielsk, przedstawicielami Urzędu Miasta i Gminy Nasielsk i Lasów Państwowych, uczestnicząc w działaniach mających na celu zażegnanie konfliktu pomiędzy Fundacją „Centrum Ochrony Środowiska” prowadzącą Schronisko dla bezdomnych zwierząt w Chrcynnie oraz Fundacją Pro Animals, dotyczącego schroniska w Chrcynnie).

(dowód: akta kontroli str. 158-162, 171-172, 237-252, 262, 579-589)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następującą nieprawidłowość:

PLW nierzetelnie zaopiniował jeden z 32 projektów programów opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt, które wpłynęły z gmin w badanym okresie, nie zgłaszając zastrzeżeń do projektu, który nie zawierał wszystkich elementów wskazanych w art. 11a uoz.

W dniu 25 lutego 2015 r. PLW zaopiniował pozytywnie *Program opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt na terenie Gminy Zakroczym w 2015 r.* z dnia 24 lutego 2015 r. (zarejestrowanego w PIW pod datą 25 lutego 2015 r.), pomimo iż nie przewidywał on obligatoryjnej sterylizacji i kastracji bezdomnych zwierząt przyjętych do schroniska z terenu tej gminy. Wprawdzie wśród zadań Programu wymieniono ograniczanie populacji bezdomnych zwierząt poprzez sterylizację i kastrację zwierząt, w szczególności psów i kotów, jednak w projekcie Programu brak było zapisu o obligatoryjnej sterylizacji i kastracji zwierząt przyjmowanych do schroniska dla bezdomnych zwierząt wyznaczonego przez Gminę, a ponadto nie przewidziano w nim środków na sterylizację i kastrację bezdomnych zwierząt.

Zgodnie z art. 11a ust. 2 pkt 4 uoz program powinien obejmować obligatoryjną sterylizację albo kastrację zwierząt w schroniskach dla zwierząt, a zgodnie z art. 11a ust. 5 powinien on zawierać wskazanie wysokości środków finansowych na jego realizację oraz sposób wydatkowania tych środków. Art. 11a ust. 8 uoz, w związku z ust. 7 pkt 1 tegoż artykułu, stanowi natomiast, iż właściwy powiatowy lekarz weterynarii wydaje opinię w sprawie projektu programu (w terminie 21 dni od jego otrzymania).

Niezgłoszenie przez PLW zastrzeżeń do projektu gminnego programu dotyczących braku uregulowania w nim kwestii sterylizacji i kastracji bezdomnych zwierząt skutkowało uchwaleniem w dniu 12 marca 2015 r. przez Radę Gminy Zakroczym wadliwego programu, naruszającego przepisy uoz²⁰.

PLW wyjaśnił, że wydanie pozytywnej opinii o programie opieki nad zwierzętami bezdomnymi oraz zapobiegania bezdomności zwierząt dla gminy Zakroczym pomimo braku uregulowania w nim kwestii sterylizacji i kastracji zwierząt wynikało z niedopatrzeń spowodowanego krótkim czasem, jakim dysponował na zaopiniowanie tego projektu programu. PLW podkreślił, iż w tym czasie w ciągu dwóch tygodni wydał dziewięć opinii w sprawie gminnych programów.

(dowód: akta kontroli str. 146-149, 178-190, 223-227)

Ocena częściowa

PLW prawidłowo wykonywał nadzór nad przestrzeganiem ustawy o ochronie zwierząt w zakresie ochrony zwierząt domowych. Wyjątek stanowiło pozytywne zaopiniowanie jednego z 32 gminnych programów opieki nad bezdomnymi zwierzętami oraz zapobiegania bezdomności, który nie zawierał wszystkich elementów wskazanych w art. 11a uoz.

IV. Wnioski

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższą ocenę wynikającą z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli²¹, wnosi o rzetelne opiniowanie gminnych programów opieki nad bezdomnymi zwierzętami oraz zapobiegania bezdomności zwierząt.

²⁰ Uchwałą Nr IX/31/2015.

²¹ Dz. U. z 2015 r. poz. 1096.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Departamentu Środowiska Najwyższej Izby Kontroli.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Warszawa, dnia 21 kwietnia 2016 r.

Kontroler
Monika Skrzypiec
Główny specjalista k.p.

Najwyższa Izba Kontroli
Departament Środowiska

Dyrektor
Anna Krzywicka

.....
podpis

.....
podpis